

Дмитро Наконечний

П'ятнадцяте століття – це період великих географічних відкриттів, зокрема, намагання віднайти коротший шлях з Європи до екзотичної Індії. І, за наполегливим шуканням людини, воно стається. Спраглі знання, а також матеріальної наживи, європейці знаходять на цій землі, на їх великий подив, християн, тобто тих людей, котрі вірили в того ж самого Бога що й вони. І коли португальці зустрілися із ними, то ті переконували, що їх спільноту заснував апостол Тома, котрий проповідував воскреслого Христа на землях Індії.

Ця спільнота, яку побачили мандрівники, знаходилась на південно-західному узбережжі теперішнього штату Керала і повністю вписувалась у традиційне індійське суспільство будучи особливою кастою.

Євсевій Кесарійський згадує, що в Індії християни були вже у 2 ст. Єпископ Індії був присутній на Першому Вселенському Соборі. Імператор Констанцій бл. 340 р. намагався прищепити аріяство серед південних Церков, відправивши, наприклад, до Індії спеціального місіонера-християнина, який був родом із цього краю. Про християнство в Індії говорять і такі Отці Церкви як св. Єфрем Сирін, св. Григорій з Назіанзу, св. Амброзій Медіоланський.

Крім історичних джерел, про походження християнства в Індії є і усне передання, котре зосереджено в трьох розповідях, оскільки в перші періоди їх існування вони мали не написану історію, але традиційну, тобто передавану з покоління в покоління. Ці християни не мали ніяких письмових даних стосовно соціального життя з часів їх постання як християн і аж до прибуття португальців на індійське узбережжя.

Перша історія, під назвою „Палац в небі”, занурює нас у часи Христа, розповідаючи про володарювання короля Гондафоруса у Кералі. Вирішуючи збудувати собі новий палац, він відправляє з цим наміром слугу на пошуки доброго теслі. Слуга знаходить апостола Тому, котрий саме готувався звіщати добру новину Едеському краю. Ісус відпускає апостола зі слугою. Прибуття Томи на узбережжя Індії датується 52 роком. Король дає йому кошти на будівництво палацу, проте той роздає їх бідним. Дізнавшись про це, король наказує ув'язнити Тому. Саме в той час, переживаючи важку хворобу, брат короля у передсмертній агонії має видіння, що його душа піднімається на Небо і перед нею постає великий та прекрасний палац, котрий, за словами ангелів, належить його братові. Після цього видіння настає швидке одужання. Король дізнається про все і наказує негайно звільнити Тому. Згодом, разом з родиною охрещується.

У другій говориться про Тому, котрий, подорожуючи селами Керали, зустрічає браминів, які саме виконували обряд поклоніння сонцю. Вони підкидували руками воду, а промені сонця, що пронизували падаючі вниз краплі, робили їх рінобарвними. Побачивши це, апостол, як і колись пророк Ілля, вирішує показати силу Христової благовісти, затримуючи краплі води у повітрі. Звичайно ті, як і колись пророки Ваала, не змогли нічого вдіяти, тому, побачивши це чудо, одні хрестились, визнаючи Христа за свого Спасителя, а інші, налякані – втікали.

У третій розповіді йдеться про царя Авгара, котрий відправляє з Едеси послання Спасителеві з проханням прийти і вилікувати від хвороби та, одночасно, знайти притулок у царському місті. Ісус обіцяє надіслати до царя одного з учнів. І після Христового воскресіння апостол Тома іде до Едеси та виліковує царя¹.

Усі ці свідчення зайвий раз переконують, що перші християнські громади існували в Індії віддавна, напевно від апостольських часів. Вважається, що місіонерська робота в Індії була доручена апостолові Томі, який заснував тут перші громади. Тому й християни в Індії називали і називають себе християнами св. Томи.

Крім цього першого важливого факту, незаперечним є й інше твердження: Церква в Індії від давніх часів (щонайменше від 4 ст.) перебувала у тісному та безпосередньому зв'язку із Церквою Персії. Коли у добу Сасанидів почалися перші відверті переслідування християн у Персії (із середини 4 ст.), багато місцевих християн переселялися до Індії.

Розповідають, що у 4 ст. Ктезифонський патріярх направив в Індію велику групу духовенства та вірних на чолі із Томою Ханаанським. Індійська Церква шанує цього Тому як визначного реформатора та промотора усіх сторін церковної практики – покращення архітектури церков, введення сирійської мови у богослужіння тощо. Тобто у жодного дослідника не виникає сумнівів, що сирійський характер Індійської Церкви визначали прибульці із Персії. Тому не випадково, що в часі прибуття в Індію перших європейців (португальців) у кінці 15 ст., вони знайшли місцевих християн, які перебували у повному літургічному сопричасті із Ассирійською Церквою.

Незважаючи на те, що саме Церква в Індії підтримувала свій сирійський характер і тип, у національному сенсі перські переселенці постійно відчували асиміляційні процеси і впливи. Сирійська богослужбова мова перестала бути для більшості вірних зрозумілою, оскільки послуговувалися вони переважно місцевою дравідіанською мовою. Тобто асимільовані перси являли собою повністю інтегровану в індійське суспільство групу, яка відповідала характеристикам окремої касты.

Після відокремлення Ассирійської Церкви від інших Церков разом із нею пішла цим же шляхом й Індійська Церква. У 8 ст. Індійська Церква стала окремою митрополією (на рівні із Персією та Китаєм), яка була у безпосередньому підпорядкуванні католикоса. Її головою був митрополит Ассирійської Церкви Сходу, котрий займав десяте місце в ерархії Ассирійської Церкви. Але оскільки на загал він не розмовляв місцевою мовою, то основну діяльність у цій спільноті виконував архидиякон, котрий мав титул архидиякона всієї Індії. Він був суспільним та релігійним у спільноті, доки не прийшли португальці.

У 9-14 ст. надходять тільки фрагментарні історичні уривки, які свідчать про певні стосунки між Церквою в Індії та західним християнським світом. У 9 ст., за однією із саксонських хронік, сюди було направлене посольство від Альфреда Великого із милостинею для гробу апостола Томи. Пожвавилися стосунки західного християнства з Індією у добу хрестових походів, тоді як відповідні зв'язки індійських християн із Персією та Вавилоном послабилися. У 14 ст. документально зафіксована досить успішна місія до Індії французького монаха Івана де Монтекорвіно.

Після монгольського завоювання більшості Азії будь-які зв'язки індійських християн із західним світом були перервані. У цей час також практично перестали існувати християнські спільноти, які були поза Малабаром. Тобто географічно Індійська Церква стала зосереджуватися в одному регіоні – теперішньому штаті Керала. У 1490 р. ассирійський патріярх Симеон відновлює в Індії ерархічну структуру Церкви. Але саме у цей час тут з'являються португальські поселенці, які відразу мали досить сильні впливи

на подальший розвиток Церкви. Ними була заснована семінарія у Кранганурі (1546). Місцевий тодішній єпископ Яків повністю увійшов у молитовне спілкування із Римо-Католицькою Церквою. Проте його наступники не визнавали однозначної підпорядкованості Римові.

У 1599 р. була проголошена унія із Римом. Від того часу християни святого Томи не мали “свого” власного єпископа. Для керівництва Церквою незалежних Християн св. Томи призначали архидиякона (в Ассирійській Церкві це другий чин після єпископа), який не мав, звісно, єпископських повноважень, але мав право здійснювати певні адміністративні дії. У 1665 р. до Індії прибув яковитський єпископ із Єрусалиму – Григорій, якого місцеві незалежні християни визнали за “свого” єпископа. Григорій висвятив архидиякона на єпископа і таким чином заснував монофізитську спільноту. Ця зміна, що не мала серйозних наслідків у практичній площині, пройшла майже непоміченою народом, який після багатьох століть перебування у структурі несторіянства став сповідником монофізитських концепцій. Тобто після Григорія знову були дві церковні структури в Індії – одна халдейська за своїм характером у єдності із Римом, друга – монофізитська. Третя спільнота – несторіянська – була відновлена в Індії на початку 18 ст. митрополитом Гавриїлом (1708-1730), який прибув туди, аби відновити старі, виключно несторіянські традиції. За ним пішла не тільки частина незалежних християн (на той час вже формально монофізитів), але й частина католиків-уніятів. Після смерти Гавриїла становище спільноти не було вже таким певним і міцним, оскільки більшість нещодавно сформованої спільноти перейшла або до Яковитської Церкви, або до Римо-Католицької. Тобто на той час в Індії продовжували існувати три релігійні спільноти – халдеї-католики, яковити-монофізити, незалежні халдеї.

Після смерти митрополита Гавриїла главою халдейської спільноти знову став не єпископ, а протодиякон (тобто особа, що не мала всіх єпископських повноважень) – Тома VI-й. Він доклав чимало зусиль, аби відновити єпископську спадкоємність і спокій у Церкві. Єпископська традиція була відновлена у 1751 році.

Однією із причин, чому продовжували розвиватися обидві традиції в індійському християнстві, було те, що обидва відгалуження – незалежні халдеї та несторіянці з католиками – мали своїх покровителів, котрі були зацікавлені у збереженні конкретної традиції: голландці, що мали патронат над цією частиною Індії, зберігали контроль над християнами-католиками, а місцеві раджі патрунували незалежним несторіянцям. Тобто збереження і підтримування обох традицій – це була не тільки духовно-церковна справа, але й справа політична.

Зовсім інший характер стосунків із місцевими християнами започаткували англійці від часу встановлення ними контролю над Індією. На противагу голландцям, англійці не мали жодних сентиментів до католицизму, з повагою ставилися до Східних Церков, в яких вони бачили уламки істинної древньої Церкви, що протистояла і продовжує протистояти Римові. Тому від самого початку свого домінування в Індії англійці фаворитизували незалежним християнським спільнотам. Ось найголовніші факти, що свідчать про співпрацю та взаємопідтримку між англіканцями та незалежними християнами св. Томи:

- англіканські священники Керр і Буханан об'їхали більшість спільнот незалежних християн, відвідали старого митрополита Діонісія, зібравши надзвичайно цінний фактологічний та археологічний матеріал, що згодом був переданий до Кембріджу;
- перший англіканський єпископ Калькутти Мідлтон був щирим другом місцевих християн; він не провадив жодних місіонерських чи прозелітських акцій, контактуючи із місцевими

християнами в цілях підняття рівня їхньої освіченості та богословського рівня;
- показовими були й хрещення англійських місіонерів, які наvertsали місцевих язичників не до англіканства, а хрестили їх для місцевої сирійської Церкви;
- одночасно англійці суттєво впливали у сенсі побудови перешкод для християн-католиків (зокрема, у 1912 р. була заборонена діяльність інквізиції у м. Гоа);
- за сприяння англійців у 1817 р. була відкрита семінарія у Коттаямі; було відкрито багато парохіальних шкіл, англійці різнобічно сприяли утвердженню місцевих традицій (наприклад, одружене священство).

Така ситуація партнерства між англіканами та місцевими християнами тривала загалом недовго – від початку 19 ст. протягом всього часу управління єпископа Мідлтона і до приходу його наступника – кальвініста Уілсона. Останній суттєво змінив стосунки європейців із місцевими християнами. Якщо до цього розвивалися теорії партнерства і пріоритетності місцевих традицій, то Уілсон перейшов до відвертих акцій щодо започаткування та поширення протестантської пропаганди. Остаточний розрив партнерських стосунків відбувся у 1838 р., коли було розділено відкриту англійцями Коттаямську семінарію (ту, що була заснована у 1817 р., залишили для християн св. Томи), у цьому ж місці англійці заснували ще один заклад, що ставив за мету проведення серед місцевих християн місіонерської діяльності протестантами. З часом дійсно немале число традиційних християн стали послідовниками протестантизму.

У 1874 р. сирійський патріарх Петро III Ігнатій поїхав до Лондона, щоб отримати позитивну відповідь на своє прохання встановити контроль над усіма монофізитами в Індії. Із цією метою він висвятив спеціального єпископа для Індії.

На даний час загальне число християн, які є спадкоємцями традиції християн св. Томи складає бл. 5 млн. вірних. Вони розділені між 5-ма орієнтальними Церквами. Цікавим фактом розвитку християн св. Томи є існування специфічної етнічної спільноти, відомої як кнаная чи „південці”. Згідно із традицією, початки цієї спільноти пов’язані із групою з 72 єврейських християнських родин, які прибули в Індію із Месопотамії у 345 р. (історики наводять факти, що підтверджують цю гіпотезу). Сучасне число християн, які свої корені пов’язують із цією традицією, становить до 200 тис. Вони поділені між двома єпархіями у штаті Керала – Сирійського Православного Патріархату та Сирійсько-Малабарської Католицької Церкви.

1 Щось подібне ми знаходимо у розповіді про проповідь апостолів у Вірменії з тією різницею, що апостол Тома не йшов до Едеси, а послав Тадея, одного із сімдесяти двох апостолів (Див.: „Слово”. Вірменська Апостольська Церква. № 3, 20).

1. Андрій Юраш. Церкви східного християнства: історія і сучасність. Львівська Богословська Академія 2002.
2. Ronald Roberson, CSP. The Eastern Christian Churches . Edizioni „Orientalia Chrisnia” 1999.
3. <http://www.newadvent.org>
4. <http://www.christianitytoday.com>
5. <http://www.kerala.com>

Д. Наконечний. Християни святого Томи // СЛОВО 1 (26) (2006) 11-13